

PEYAMİ SAFA'NIN MAHŞER ROMANINDAKİ İNTİHAR FİKRİNİN SOSYAL BOYUTU

Yusuf AKÇAY*

ÖZET

Peyami Safa'nın Mahşer romanındaki intihar fikrinin sosyal boyutunu vurgulamaya yönelik olan bu çalışmada, roman kahramanının yaşadığı psikolojik sıkıntılarla cemiyet arasındaki ilişkiyi incelemeye çalıştık. Böylece roman kahramanını ruh krizine sürükleyen olayların yüzeysel olmayıp aksine köklü nedenlere dayandığı sonucuna vardık. Çünkü roman kahramanının fikrî ve felsefî düzlemde bölünmeye uğraması aslında cemiyetteki sosyolojik tekâmülün kesintiye uğramasıyla doğrudan ilgilidir. Cemiyetle birey arasındaki bu çatışma da medeniyet değiştirmenin yarattığı bir çatışmadır. Dolayısıyla kahramanı kimlik bunalımına sokan sebepler özü itibarıyla toplumun modernleşmeye adapte olamadığının göstergesidir. Romandaki intihar fikrini önemli hale getiren de yazarın sözkonusu bu bakış açısıdır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, roman, intihar,

SUMMARY

In this article which is aimed to stress on the social dimension of idea of committing suicide in Peyami Safa's novel, Mahşer, we tried to study the relations between psychologic problems of the hero of novel and society. So we have come to the conclusion that the events which cause the hero of novel to have psychic crisis are not superficial but on the contrary they have fundamental reasons. That hero related to the collapse society. The conflict lived between society and individual is the result of changing of civilization. Because of this, the reasons that make the hero of novel to have identity problems essentially indicate that the society is not able to be oriented to modernization. As a result what makes important the idea of committing suicide in the novel is the writer's this point of view.

Key Words: Peyami Safa, novel, committing suicide

* Araş. Gör. Dumlupınar Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Peyami Safa, ilk baskısı 1924 yılında yapılan Mahşer isimli romanında toplumda varolan çarpıklıkları roman kahramanı Nihad'ın etrafında geliştirdiği olay örgüsüyle okuyucuya yansıtmıştır. Eser Çanakkale Harbi'nden dönen Nihad'ın toplumun savaş karşısındaki duyarsızlığına gösterilen bir reaksiyonla başlar.¹ Hem barınacak bir yer bulamamanın verdiği sıkıntı hem de cemiyetin “neme lazım”cı tavrı yüzünden kahramanın gösterdiği reaksiyon romanın ilerleyen sayfalarında ister istemez bir ıstıraba dönüşecektir. Öte yandan Nihad'ın kendi problemlerini çözmeye çalışırken, cemiyetle daha fazla münasebet kurması bu ıstırabı ayrıca tetikleyici bir unsur olmuştur.

Biz cemiyetin millî ve mistik değerler karşısındaki bu lakayd tutumunun apartmanda yaşayan bir ailenin hayatından hareketle yansıtılmaya çalışıldığını görüyoruz. Mesken olarak apartmanın seçilmesinde yazarın bilinçli bir yol takip ettiğini söyleyebiliriz. Yazar böylesine bir mekan tasarrufuyla cemiyetin millî ve ahlaki değerler karşısındaki davranış değişikliğine, dolayısıyla medeniyet değiştirmenin yarattığı kültür buhranına bir gönderme yapmaktadır. Zaten roman kahramanının arkadaşlarıyla birlikte ihtilal yapma fikri de sözkonusu ıstırabın hangi boyutlara vardığını göstermeye yöneliktir. (s. 179.)

Romanda vurgulanmaya çalışılan kültür buhranı, bireyin hayatında şüphesiz bir kimlik bunalımı yaratmıştır. Sözüünü ettiğimiz ıstırabın temel sebebi olan bu kimlik bunalımı, tersine bir değişimle Nihad'ı da kendi içine çekmekte gecikmeyecektir. Çünkü Nihad, bir yandan yaşadığı ferdi tecrübelerden dolayı bir ruh sıkıntısı içindedir, diğer yandan da cemiyetteki bozulmalardan dolayı bir “mefkure” adamı portresi çizmektedir. Roman kahramanını kimlik bunalımına iten ve ondaki intihar fikrini kuvvetlendiren sebepler de kanaatimizce burada aranmalıdır.

Romandaki intihar düşüncesinin Muazzez'in Nihad'ı terketmesinden itibaren oluşmaya başladığını görüyoruz. (s. 179.) İntihar fikri, kötümserlik ve yalnızlık psikolojisiyle birlikte ele alınmış ve sözkonusu iki psikolojik faktör roman kahramanını intihar edip etmeme çelişkisinden kurtarıp nasıl ve ne şekilde intihar edilebileceği düşüncesine yöneltmiştir. Fakat yine de Nihad, psikolojik bir güdülenmeye muhtaçtır. İşte bu ihtiyaç sebebiyle yani intihara kendini inandırma gayreti yüzünden kahramanımız sahte bir güzellikten kendini alamayacaktır.

“...hangi türüsü olsa, intiharlar hep basit işler; bir tavanın arkasına geçirilmiş ip. Bir ilmik. Bir sandalye. İlmiği boynuna geçir. Gözlerini kapa, artık etraf simsiyahtır. Hiçbir şey düşünme. Yalnız ölümün o ebedî sükûnunu tahayyül et. Ona bir evvel kavuşmak için bacağını şiddetle salla,

---

¹ “...ey İstanbullular!... siz bu rahatınızı benim bu gece, sokak ortasında kalışıma medyûnsunuz.” Bkz., Peyami Safa, **Mahşer**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s.13. (Bundan sonra ki atflarda sadece sayfa numarası kullanılacaktır.)

iskemleye vur. Trak... düşür.(...) Birden bire kafatasının içinde bir ses:hınk! Derin bir çınlama ve karanlıklar. Bir iki hayalet. Ve hiç. Kara gece, yapayalnız, sefil bir odanın ortasında kaskatı sallanmak. Oh... korkunç ve güzel” (s. 247,248.)

Yazar, bu noktadan sonra kahramanını çeşitli intihar şekilleriyle yalnız bırakır. Roman kahramanı öylesine kötümser bir ruh hâli içindedir ki ona göre “yaşamak, büyük bir fenalık şirketine ortak olmaktır ve fazilet, kuyruklu bir yalandır.”(s.251) Bu yüzden Nihad’ın nazarında her intihar korkunç olmakla beraber güzeldir.

“Öyleyse nereye güvenmeli? Hiç! Bunun için kara gece, yapayalnız, sefil bir odanın ortasında, tavanın çengelene takılı ipte, kaskatı sallanmak; yahut, biraz kömürün katran ağır havasını içe çeke çeke sarı ve katı bir külçe olmak; yahut, beyni bir kurşunla dağıtmak; bir usturayla gırtlığı uçurmak, bir binanın üst katından atlayarak, simsiyah boşluklardan ok gibi vınlaya vınlaya geçtikten sonra, yerde patlamak; yahut ölüme gidişin herhangi bir türüsü korkunç ve güzeldir.” (s. 252.)

Sayfalar ilerledikçe görüyoruz ki ölüm Nihad için salt bir fikir olmaktan çıkıp, artık bir “fıkr-i sabit” halini almıştır. Nihad’a göre intihar fikrini eyleme dönüştürmek kolaydır; zor olan karar vermektir:

“... bir intihar vakası, yaşamaya karar vermiş insanları hayrete düşürebilir; fakat ölümü sevmiş, onu kabul etmiş bir mahlûk için, iki üç dakikalık eziyetin ne hükmü var? Kendini öldürenlerin cesareti, hayatta kalanları çok hayrete düşürür. Halbuki iş ölüme karar verebilmektedir, icra, en korkanlar için bile kolaycacık yapılabilecek bir iştir. İntihar iradesinde güçlük, karar vermektedir, icrada değil.” (s. 257.)

Neticede intihar etmeye karar veren Nihad, ayağına taş bağlayarak kendini denize bırakır. Ancak intihar gerçekleşmez. Yazar bu noktadan sonra intiharın sebeplerine ilişkin fikirlerini muharrir Kerim Bey vasıtasıyla dile getirir. Kerim Bey, Nihad’ın intiharını izah ederken, vakanın kaynağında şahsi ıstırapların yanında cemiyetin de bulunduğuna değinir. Hatta olayı büsbütün cemiyete indirger.

“... sizin şahsî dediğiniz ıstırapların menşei de cemiyettir. Sizin bütün maceranızı, başından sonuna kadar, tane tane tahayyül ediyorum: Eğer kıymetleri hercümerc olmuş, dağınık, mütereddî bir cemiyetin içinde olmasaydınız, o şahsî felaketlere de uğramazdınız.” (s.278.)

Kerim Bey cemiyetteki bu bozulmayı ilim ve ahlak noksanlığına bağlar. Böylece mesele “fazilet” kavramı etrafında odaklanır. Kerim Bey’e göre kişinin başkası için yaptığı fedakârlığa fazilet denmesi yanlıştır. Bu anlayışın temelinde fertle cemiyeti birbirinin düşmanı olarak gören bir düşünce disiplini vardır. Ona göre fazilet, menfaate zıt değildir. Hatta ikisi aynı şeydir. “Fazilet, ferdin gayrı için fedakârlığı değil, insanın insan için yani

hem kendisi, hem de başkaları için fedakârlığıdır.” Şu halde salt bir fedakârlıktan da bahsedilemez. Çünkü kendi menfaatini başkalarıyla paylaşan insan, hem kendine hem de başkalarına karşı faydalı bir adamdır. Demek fazilet bir fedakarlık değildir, öyle anlaşılması ahlak hakkındaki iptidai düşüncemiz yüzündendir. (s. 279.) Bu yüzden fazilet saadetin de zıttı olamaz. Bu zıtlık kabul gördüğü için kişi, ya namuslu kalmaya karar vererek, köşesine çekilip faydasızca yaşıyor ya da namussuzluğu kabul ederek bir yandan halka faydalı olurken aynı zamanda çalıp çırpıyor. Oysa mutlak bir saadet mümkün değildir. Zaten haz ve elem diye birbirinden ayrı iki heyecandan bahsetmekten çok muğlak bir heyecandan bahsedilebilir. (s.280.) Şu halde yani her elem kendi içinde bir saadeti, her saadet de bir elemi barındırdığı için “bedbîn ve nikbin olmak gaflettir.” (s. 281.)

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz ki Mahşer romanında kahramanı intihara sürükleyen temel etken cemiyetteki değerler anarşisidir. Birtakım şahsi problemler ve sıkıntılar da – cemiyetin , onların gün yüzüne çıkmasında zemin olması itibariyle- yine içtimâidir. Roman kahramanı sözkonusu sosyal bozuklukları kendi problemi gibi kabul ettiğinden cemiyette bir bütün olarak var olan kimlik bunalımı kendisine de sirayet etmiştir. Bu anlamda roman kahramanının kendi ferdî tecrübelerinin neticesiymiş gibi görünen kötümser ruh hali, özü itibariyle cemiyet hayatına karşı duyulan bir reaksiyondan ibarettir. Dolayısıyla cemiyetin sıradan ve standart hayatına karşı dolaylı bir gönderme sözkonusudur. Zaten roman kahramanının ölüm fikr-i sabitiyle donanmış olması, cemiyetin kendi elleriyle kendi varlığını nasıl ölüme sürüklediğini gösterme amacına hizmet etmektedir. Cemiyetin tek tek fertlerden oluşması bir yana cemiyetle fert arasında organik bir ilişki bulunduğu dair tespitleri göz önüne aldığımızda hayli anlamlı bir olguyla karşı karşıya bulunduğumuzu söyleyebiliriz. Bu bakımdan kahramanı kimlik bunalımına sokan unsurun bir “tecrid” edilme, dışlanma duygusu olduğunu söyleyebiliriz. Cemiyette varolan bozuk yapı, hem kendi kendini içten içe kemirmekte hem de kendisini düzeltmeye yönelenleri dışlamaktadır. Burada aslolan şey cemiyetin hem kendine uyum sağlayanları yokluğa mahkum edişi hem de bu bozukluğu gidermeye yönelenleri – geçici de olsa bir intibak sağlayamadıkları için- kimlik bunalımına itişidir. Romandaki intihar fikrinin temelinde de sözkonusu bu dışlanmanın yarattığı isyan vardır

KAYNAKÇA

1. SAFA, Peyami, **Mahşer**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.